

ЎЗБЕКИСТОН ОЛИМПИА ХАРАКАТИДА ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Мамбетов Байрам Жаксимуратович,
Нукус давлат педагогика институти доценти

Аннотация. Мақолада Ўзбекистонда Олимпия ҳаракатини такомиллаштиришда педагогик фаолиятнинг аҳамияти ва унинг асосий йўналишлари келтирилган.

Ключевые слова: Олимпия ҳаракати, Кубертин, педагогик таълим, Олимпия таълими.

Ёш авлодни олимпизм ғоялари билан таништириш мураккаб ижтимоий-педагогик муаммо бўлиб, уни олимпия таълими орқали ҳал қилиш мумкин.

Мактаб ўқувчиларини жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, уларни соғлом турмуш тарзига йўналтириш жамият тараққиётининг муҳим ва зарур вазифасидир. Уни ҳал қилиш учун жуда кучли салоҳият инсониятнинг муҳим қисмини бирлаштирган ва ўзига жалб қиладиган Олимпия ҳаракатида. Олимпизмнинг умуминсоний гуманистик тамойилларига асосланиб, у жамият ҳаётининг учта муҳим таркибий қисми спорт, маданият ва таълимни ўз ичига олади.

Сўнгги йилларда Олимпия таълими катта аҳамиятга эга бўлиб, унинг долзарблиги ЮНЕСКО томонидан тан олинган, ХОҚ томонидан тасдиқланган ва Олимпия Хартиясида мустаҳкамланган.

Олимпия таълимини олимпия ҳаракатининг қонуниятлари, пайдо бўлиши ва ривожланиши, унинг шахс ва жамиятнинг турли хил маданий ва маърифий эҳтиёжларини қондиришга таъсирини ўрганишнинг мақсадли жараёни сифатида белгилаш мумкин. У жисмоний тарбия билан узвий боғлиқ, аммо Олимпия ҳаракатининг халқаро характеридан келиб чиққан ҳолда ўзига хос хусусиятларга эга. Олимпизм ижтимоий аҳамиятга эга бўлиб, нафақат кўриб чиқилаётган ижтимоий ҳодисага ва спорт тушунчасини ўз ичига олган жисмоний маданиятга хос бўлган аниқ вазифаларни, балки бир қатор умумий маданий, педагогик ва ижтимоий вазифаларни ҳам инсонпарварлик билан ҳал қилади.

Болалар ва ўсмирларда олимпия ҳаракати, олимпизм ғоялари ва қадриятлари ҳақида чуқур билимларни шакллантириш, уларни доимий равишда спорт билан фаол шуғулланишга ундайдиган ушбу идеал ва қадриятларга ҳақиқий (декларатив эмас) спорт курашларида ўз маҳоратини, ҳалол, олижаноб, жасур хулқ-атворини ошириш, нафақат жисмоний, балки маънавий (интеллектуал, ахлоқий, эстетик) қобилиятларни ҳам яхшилаш, йўналишни шакллантириш керак.

Умумтаълим мактабларида ўқувчиларни олимпия таълими асосида тарбиялаш тўғрисидаги муаллифлик концепциясини ишлаб чиқиш учун биз олимпия тўғрисида бошланғич билим даражасини аниқлашни зарур деб ҳисоблаймиз.

1. Мактаб ўқувчиларининг, айниқса, спорт йўналишидаги ўқувчиларнинг олимпизм бўйича билим даражаси лицей, касб-ҳунар таълим муассасалари ва бошқа профилдаги олий ўқув юртлари ўқувчилариникига нисбатан самарали “паст” деб белгиланган.

2. Умумтаълим мактаблари ва таълим муассасалари тизимига “Олимпия таълими” ўқув дастурини жорий этиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

3. “Олимпия таълими” дастури 11 бўлимдан иборат:

- Қадимги Олимпия ўйинларининг мазмуни.
- Пер де Кубертен замонавий Олимпия ўйинларининг асосчиси.
- Замонавий Олимпия ўйинларининг асосий тамойиллари, тушунчалари ва ташкил этилиши.
- Олимпиада ва замонавий халқаро олимпия ҳаракатининг янги босқичи.

- Қишки Олимпия ўйинлари ва уларни ташкил этиш.
- Олимпия Хартияси, унинг тузилиши ва фаолиятининг асосий тамойиллари.
- Олимпия ҳаракати ва ХОҚ Конгресслари.
- Ўзбекистон Халқаро олимпия ҳаракати
- Олимпизм ва соғлом турмуш тарзи.
- таълим ва маданият билан интеграция.
- Олимпия ҳаракатининг тарбиявий аҳамияти.

Инсонпарварлик, халқлар дўстлиги, ҳар бир шахснинг жисмоний ва маънавий камолотининг чинакам қонуниятларига асосланган Олимпия ҳаракатининг ғоялари ўз ривожланишини олимпия таълимининг маълум роли ўз ўрнида ақлли, иродали ва мустақил ёшларда соғлом турмуш тарзини шакллантирадиган методология сифатида намоён бўлади.

Олимпия таълими бўйича синфдан ташқари ишлар тизими. Болалар ва ўқувчиларни олимпия таълими ва тарбиялашнинг энг муҳим технологияларидан бири бу фанлараро ўзаро боғлиқликдир.

«Олимпия таълими» методологиясида комплекс ёндашув узок вақт давомида гуманитар, табиий ва маданий-эстетик цикллار ўқитувчиларининг имкониятларидан фойдаланишга имкон беради.

Турли фанлар (тарих, география, биология, жисмоний маданият ва бошқалар) ўқитувчилари томонидан фанлараро алоқалардан фойдаланиш туфайли «Олимпия таълими ва тарбияси» концепцияси таркибий мазмуни синфдан ташқари машғулотлар бўйича бўйлама экспериментда қўлланилади. Узлуксиз олимпия таълими ва тарбиясини амалга ошириш мактаб ўқувчиларининг бутун таълим даврида амалга оширилади.

Олимпия таълимини амалга оширишда Олимпия музейининг ўрни айниқса бекиёсдир. ХОҚ архивидаги ҳужжатларга асосланиб, Олимпия музейини яратиш ғоясини Пер де Кубертен илгари сурган. Бу ҳақида биринчи марта 1915 йилда ХОҚ штаб-квартираси Лозаннада (Швейцария) жойлашганидан кейин айтилган. Хуан Антонио Самаранч ХОҚ Президенти бўлгач, Лозаннада Олимпия музейини яратиш ва уни энг янги технологиялар билан жиҳозланган маданият марказига айлантиришга қарор қилди. Биз юқорида таъкидлаб ўтганимиздек, мамлакатимизда ҳам Олимпия шон-шухрати музейи 1996 йил 14 августда ташкил этилган.

Олимпия шон-шухрати музейи спорт, олимпия ҳаракати, шунингдек, халқаро конференциялар, симпозиумлар, концертлар ва бошқа оммавий тадбирларни ташкил этиш учун энг мақбул масканлардан бири бўлиб ҳисобланади.

Музей ўз фаолиятининг қисқа даврида олимпия спорт турлари, олимпия таълими ва тарбияси соҳасидаги муҳим илмий тадқиқот марказига айланди, унинг атрофида мамлакатимизнинг кўплаб илмий-маърифий марказлари мутахассислари фаолият кўрсатмоқдалар.

Мактаб ўқувчиларининг спорт фаолиятининг аҳамияти, унинг ижтимоий-маданий салоҳияти ҳақидаги тушунчаларидаги жиддий бўшлиқлар уларнинг спорт билан шуғулланиш жараёнида ўз олдига қўйган мақсадларида ҳам намоён бўлади. Уларнинг аксарияти ўз соғлиғини сақлаш ва мустаҳкамлаш ғамхўрлигини, жисмонан ривожланган бўлиш истагини биринчи ўринга қўяди. Кўпинча, вазифа бу фаолиятдан маънавий (ижодий, эстетик, интеллектуал, ахлоқий ва бошқалар) фази-латлар ва қобилиятларни шакллантириш ва ривожлантириш, бошқа одамлар ва табиат билан мулоқот қилиш учун фойдаланишдир.

Мактаб ўқувчиларининг олимпия таълимини ташкил этишда улар олдига қўйиладиган вазифалар, бизнинг фикримизча, қуйидагиларни ўз ичига олиши керак:

- а) ушбу даврдаги педагогик фаолиятининг муайян мақсад ва вазифаларини

белгилаш;

б) уни амалга ошириш воситалари, шакллари, усулларини аниқлаш;

в) қўйилган мақсад ва вазифаларнинг ечимини топиш.

Шунга кўра, ўқувчиларнинг ушбу педагогик фаолиятининг асосий мақсади, бизнинг нуқтаи назаримиздан, мактаб ўқувчиларининг олимпизм ва олимпия ҳаракати билан боғлиқ бўлган билимларини шакллантириш, кенгайтириш ва чуқурлаштиришдан иборат бўлиши керак.

Энг муҳим, муҳим олимпия билимлари қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Олимпия ўйинлари ва олимпия ҳаракати тарихи ҳақида;
- спорт турлари, унинг турлари, спортда юқори ютуқларни таъминлайдиган спорт машғулотларини ўтказиш воситалари ва усуллари –ҳақида, спорт мусобақаларини ташкил этиш тўғрисида ва бошқалар;

- спорт тарихи ҳақида, унинг ижтимоий вазифалари ва –жамият тараққиётининг турли босқичларида, шу жумладан, ҳозирги шароитда бошқа ижтимоий ҳодисалар (ишлаб чиқариш соҳаси, иқтисодиёт, сиёсат, маданият, атроф-муҳит ва бошқалар) билан алоқалари ҳақида;

- спортнинг инсонпарварлик, ижтимоий-маданий салоҳияти (шахснинг соғлом турмуш тарзи ва жисмоний маданиятини таъминлайдиган воситалар тизимидаги аҳамияти, унда –мавжуд бўлган ахлоқий, эстетик, коммуникатив, атроф-муҳитга ижобий таъсир кўрсатиш имкониятлари ҳақида) шахс маданияти, унинг интеллектуал, ижодий ва бошқа қобилиятлари, шунингдек, спортнинг ижтимоий интеграция воситаси, халқлар дўстлиги ва ўзаро ҳамжиҳатлигини му-стаҳкамлашдаги аҳамияти) ва ушбу салоҳиятни рўёбга чиқариш йўллари;

- умуман инсонпарварлик тушунчаси ва асосий ғоялари, унинг идеаллари ва –қадриятлари ҳақида. одамлар ва инсон ўртасидаги муносабатлар би-лан боғлиқ.

Шунинг учун мактаб ўқувчиларида бу билимларни шакллантириш, кенгайтириш ва чуқурлаштириш мактаб ўқувчиларининг олимпия таълимини ташкил этишда педагогик фаолиятдаги асосий мақсад ҳисобланади.

Мактаб ўқувчилари учун олимпия таълими самарадорлигини оширишда қуйидаги асосий шакл ва усулларни киритиш мумкин :

- олимпиада мавзусида мактаб ўқувчилари билан суҳбат ўтказиш ;
- спорт ва олимпия мавзуларида –филм намойиши ва муҳокамаси ;
- бўйича экспертлар танловини ўтказиш .

- Кичик Олимпия ўйинлари, «Спарт» Олимпия турнирлари сценарийси бўйича мактаб спорт тадбирларини ташкил этиш ва ўтказиш .

Албатта, мактаб ўқитувчилари томонидан шароит ва ёрдам бўлса, бу шакл ва усулларни юқорида айтиб ўтилган бошқа воситалар билан ҳам тўлдириш мумкин.

Олимпия Хартияси ва ўз Низомига кўра, Ўзбекистон МОҚ олимпизмнинг асосий тамойилларини тарғиб қилиши, профессионал спортни, шунингдек, оммавий спортни ривожлантиришни рағбатлантириши, спорт кадрларини тайёрлашга кўмаклашиши, ёшларни тарбиялаши, ҳар қандай шаклга қарши курашиши керак. Спортда камситиш ва зўравонликка қарши курашиш, халқаро спорт ҳамкорлигини ривожлантириш, спортчилар, мураббийлар, ҳакамлар, жисмоний тарбия ва спорт фахрийларининг манфаатларини ҳимоя қилиши лозим.

МОҚ мамлакат спорт ҳаракатида ўз ўрнини топиб бормоқда. Олимпия (Олимпия ўйинлари дастурига киритилган) спорт турлари бўйича федерацияларнинг (ассоциациясига) айланди.

МОҚ шафелигида ташкил этилган энг муҳим тадбирлар қаторида биз Олимпия кунлари ва ўқувчи-ёшлар спартакиадаларини ўтказиш, Олимпия тўпи,

олимпиячиларнинг ҳукумат билан учрашувлари, қишки ва ёзги Олимпия кунларида спортчиларнинг иштирокини таъминлашни таъкидлаш ўринлидир.

Олимпия ҳаракатини ривожлантириш учун унинг асосий вазифаларидан бири жисмоний тарбия ва спорт соҳасида етук кадрлар тайёрлашдан иборат. Бу йўналиш ҳозирда кенгайиб, Олимпия ҳаракатига улкан ҳисса қўшаётган тегишли таълим муассасалари муҳим роль ўйнамоқда.

Бугунги кунда олий таълим муассасаларида жисмоний тарбия ўқитувчиси, спорт мураббийи, спорт ва туризм методисти, спорт журналисти каби мутахассисликлар бўйича мутахассислар тайёрланмоқда.

Олий таълимда ўқиш жараёнида бўлажак мутахассислар олимпизм ғоялари билан танишадилар, турли жисмоний тарбия ва спорт тадбирларида фаол иштирок этадилар, болалар, ўсмирлар, ёшлар ва катталарни Олимпия ҳаракати муаммолари билан боғлиқ бўлган тадбирларга тайёрлайдилар.

Юқори малакали спортчилар ва ёш спортчиларни тайёрлашда масъулият, миллий ғурур туйғуси ва спорт руҳини шакллантириш билан боғлиқ Олимпия таълими ва тарбиясидаги камчиликларга барҳам бериш зарур.

Тан олиш керакки, шу пайтгача мамлакат 1994 йилдан Олимпиада ўйинларининг доимий иштирокчиси бўлганига қарамай, Олимпия ҳаракати ғояларини тарғиб қилиш, асосан алоҳида брошюра ва мақолалар билан чекланиб келган. Ёш авлод олимпия ҳаракатининг максад ва ғояларини кам тушуниши сир эмас. Бу бир қатор объектив сабабларга боғлиқ:

Биринчидан, моддий-техника базаси йўқлиги сабабли замонавий спорт турлари суст ривожланди. Аммо шуни таъкидлаш керакки, сўнгги йилларда бу соҳада муайян силжишлар кузатилмоқда.

Иккинчидан, Олимпия ҳаракатини тарғиб қилиш ва тарқатиш зарур даражада амалга оширилмаган, шунинг учун Олимпия ўйинлари спортнинг айрим турлари бўйича жаҳон миқёсидаги мусобақа сифатидаги стереотипик ғоя мавжуд эди.

Бу муаммоларни муваффақиятли ҳал этиш спортчиларни тарбиялаш ва тайёрлаш, спорт ҳаракатини замонавий босқичга кўтариш учун, авваламбор, фан, жумладан, спорт фалсафаси ва психологияси, спорт тиббиёти, маркетинг ютуқларидан кенг фойдаланишимиз, бу борадаги ишлар билан чамбарчас боғлиқ ҳолда фойдаланишимиз зарур.

Юқорида айтилганларнинг барчаси Ўзбекистонда жисмоний тарбия, спортни ривожлантириш, олимпия таълими ва тарбия тизимини бошқаришни янада такомиллаштиришда ушбу муаммоларни бартараф этишнинг самарали шакллари, усуллари ва воситаларини аниқлаш имконини беради.

Олимпия таълимини ёшлар соҳасига кенг жорий этиш ушбу ўта хавфли муаммонинг жиддийлигини сезиларли даражада камайтиради.

Мустақилликка эришгач, мамлакатда жисмоний тарбия ва спортни янада ривожлантириш масалалари давлат сиёсатининг устувор йўналишига айланди, бунинг натижасида соҳани ривожлантиришнинг ҳуқуқий асослари яратилди. Ўзбекистон Республикасининг «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида»ги қонуни, спортни ривожлантириш тўғрисидаги Президент фармони ва ҳукумат қарорлари. Жисмоний тарбия, соғломлаштириш ва спорт ишларини ривожлантиришда Вазирлар Маҳкамасининг “Ўзбекистонда жисмоний тарбия ва спортни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори алоҳида тўртки бўлди. Жисмоний тарбия ва спорт давлат дастури концепцияси соҳани ривожлантиришнинг асосий параметрларини белгилаб берди.

Давлат бошқарув органлари - Ўзбекистон Республикасининг Давлат вазирлиги

худудий органлари. Давлат бошқаруви органларига жисмоний тарбия ва спорт жамиятлари, спорт федерациялари, Миллий олимпия кўмитаси, спорт клублари киради.

Бундан ташқари, уларнинг тизимларида халқ таълими, олий ва ўрта махсус таълим, ички ишлар, мудофаа, соғлиқни сақлаш ва бошқалар каби давлат органлари жисмоний тарбия ва спортни бошқаради ва ривожлантиради.

Жисмоний тарбия ва спорт соҳасида бошқарувнинг ташкилий шакллари ва хусусиятларининг умумий тизимидан куйидаги аниқ йўналишларни ажратиш кўрсатиш мумкин:

аҳоли жисмоний тарбияси;

жисмоний тарбия ва соғлиқни сақлаш хизматлари;

мамлакат терма жамоаси учун спорт захирасини тайёрлаш, халқаро мусобақаларда иштирок этиш;

кадрлар, илмий-услубий, тиббий-биологик, ахборот ва меъёрий таъминот; халқаро спорт алоқалари.

Ҳар бир йўналишнинг ўзига хос иқтисодий механизмлари мавжуд. Шу муносабат билан, айниқса, жиноятчилик ва ижтимоий хулқ-атворни камайтириш, касалликларнинг олдини олишда жисмоний тарбия ва спортнинг аҳамияти янада ортиб бормоқда. Бундан келиб чиқадики, жисмоний тарбия ва соғломлаштириш ишларини ривожлантириш кўламини кенгайтириш ва спорт захирасини тайёрлаш ижтимоий заруратга айланади. Иқтисодий самара аниқ.

Юқорида айтилганларнинг барчаси жисмоний тарбия, спортни ривожлантириш, олимпия таълими ва тарбия тизимини бошқаришни янада такомиллаштиришдаги муаммоларни бартараф этишнинг самарали шакллари, усуллари ва воситаларини аниқлаш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларда мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараккиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сон Фармони

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 5 мартдаги “Ўзбекистон Республикасида жисмоний тарбия ва спорт соҳасида давлат бошқаруви тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисидаги ПФ-5368-сонли фармони

3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2020 йил 12 августдаги “Олимпия захиралари коллежлари фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 480-сон қарори

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 5 ноябрдаги «2024 йил Париж шаҳрида бўлиб ўтадиган XXXIII ёзги Олимпия ва XVII Паралимпия ўйинларига Ўзбекистон спортчиларини комплекс тайёрлаш тўғрисида»ги ПҚ-5281-сонли Қарори

5. Durantez Conrado. Pierre de Coubertin. The Olympic Humanist. - Lausanne: Olympic Museum, 1994. - 127 p.

6. Косевич Ежи. Рождение Кубертеновской мысли // Спорт, Духовные ценности, Культура. Вып. первый: Сб./Сост. и ред. В.В.Кузин, В.И.Столяров, Н.Н.Чесноков. - М.: Гуманитарный Центр «СпАрт» РГАФК, 1997.-С. 31-38.

7. Кубертен, П. де: Олимпийские игры 1896 года. В: Иллюстрированный ежемесячный журнал века, Том ЛИИИ, Новая серия, Том XXXХИ, ноябрь 1896 г. - апрель 1897 г., стр. 53. Перепечатано в: Мюллер, Н. (изд. .): Пьер де Кубертен. Олимпизм. Лозанна, МОК, 2000, стр. 360.

8. Кубертен. Избранные сочинения, там же, стр. 360.